

Piskurewicz, Jan

"Ku szkole na miarę Drugiej Rzeczypospolitej. Geneza, założenia i realizacja reformy Jędrzejewiczowskiej", Joanna Sadowska, Białystok 2001 : [recenzja]

Rozprawy z Dziejów Oświaty 42, 210-211

2003

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Joanna Sadowska, *Ku szkole na miarę Drugiej Rzeczypospolitej. Geneza, założenia i realizacja reformy Jędrzejewiczowskiej*. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku. Białystok 2001, ss 295.

Książka Joanny Sadowskiej to zasadnicza część jej pracy doktorskiej poświęconej reformie, a właściwie reformom oświatowym lat trzydziestych w II Rzeczypospolitej. Tak, jak głosi podtytuł, dotyczy genezy, założeń i realizacji tych reform – ale jedynie w odniesieniu do państwowego szkolnictwa powszechnego i średniego.

Szkoda, że autorka [trudno powiedzieć z jakich względów, być może finansowo-wydawniczych], w oparciu o swój doktorat, nie pokusiła się o równie dokładne opracowanie zagadnień związanych z jędrzejewiczowską reformą szkolnictwa wyższego i szkolnictwa prywatnego. Byłaby to wtedy swego rodzaju organiczna całość i podstawowy, obszerny zasób wiedzy na temat zmian w szkolnictwie polskim tamtego okresu.

W każdym razie książka J. Sadowskiej w odniesieniu do szkolnictwa powszechnego i średniego jest już tego rodzaju kompendium, co świadczy o dużych możliwościach i pracowitości autorki. Istniejące publikacje, na które zresztą się powołuje, dotyczą reformy jędrzejewiczowskiej fragmentarycznie. Wymienić tu można: W. Garbowskiej *Szkolnictwo powszechne w Polsce w latach 1932–1939*, Wrocław 1976, J. Miąso, *Szkoły zawodowe w Polsce w latach 1918–1939. Ich rozwój, organizacja i funkcje społeczne*, Wrocław 1988 oraz J. Kulpy *Kształcenie nauczycieli szkół powszechnych w Polsce w latach 1918–1939*, Wrocław 1963.

Co zatem zawiera omawiana książka?

Otóż, w I rozdziale [*Szkolnictwo polskie w latach 1917–1932*] mamy do czynienia z tzw. tłem historyczno-oświatowym. Autorka w kolejnych podrozdziałach przedstawia: organizację oświaty w Polsce do 1932 r., propozycje reform szkolnictwa do 1926 r., prace nad systemem oświaty po przejęciu władzy przez sanację i sytuację szkolnictwa polskiego w przededniu reformy. Odnoszę wrażenie, że w trakcie pisania tego I rozdziału autorka czuła się trochę niepewnie, mimo, że zupełnie poprawnie przedstawia fakty i ich interpretację. Może dlatego niepotrzebnie czasem cytuje fragmenty opracowań, na których się opiera [np. ss. 22, 26, 32], a które nie wnoszą właściwie nic nowego. Mogłaby spokojnie zastąpić je własnymi słowami.

Zupełnie inny, całkiem samodzielny charakter mają pozostałe trzy rozdziały. Widać, że autorka dogłębnie zbadała wszystko to, co bezpośrednio łączy się z reformą jędrzejewiczowską, że ma własne zdanie na jej temat i potrafi tego zdania bronić. Pokazuje to w kilku polemikach z niektórymi historykami zajmującymi się oświatą w II Rzeczypospolitej.

Rozdział II [*Prace nad jędrzejewiczowską reformą szkolnictwa*] poświęcony jest przygotowaniom ustawy o ustroju oświaty. Omówione są w nim ministerialne prace nad projektem ustawy oraz dyskusje nad tym projektem. W zasadniczych kwestiach autorka opiera się na wspomnieniach Janusza Jędrzejewicza [*W służbie idei. Fragmenty pamiętników i pism*, Londyn 1972], chociaż stara się konfrontować je z innymi, dostępnymi źródłami. Niesłuszne w tym kontekście wydaje się zupełne pominięcie wspomnień Wacława Jędrzejewicza [*Wspomnienia*, Wrocław 1993], następcy Janusza na fotelu ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, który wprowadzał reformę przygotowaną przez brata. Wykorzystano zachowane, stosunkowo nieliczne archiwalia, m. in. akta i druki ministerialne oraz sejmowe, a także ówczesne czasopisma.

W rozdziałach III [*Reforma organizacyjna szkolnictwa*] i IV [*Reforma programowa*] zawarto podstawową dla całej książki, głęboką analizę zmian wprowadzonych do polskiego szkolnictwa przez Jędrzejewicza oraz ich modyfikacje spowodowane najróżniejszymi czynnikami.

W rozdziale III omówiono przekształcenia szkoły powszechnej, szkoły średniej ogólnokształcącej, nowy system kształcenia nauczycieli, reformę szkolnictwa zawodowego. Autorka w jasny sposób pokazuje na czym konkretnie polegała, dość skomplikowana przecież, reforma szkolnictwa powszechnego, jakie były jej modyfikacje i czym były one spowodowane. Oddzielnymi kwestiami poruszonymi przez autorkę jest realizacja powszechności nauczania w latach 1932–1939 i zagadnienie warunków pracy publicznych szkół powszechnych.

W przypadku szkolnictwa średniego istotne znaczenie ma przytoczony przez autorkę materiał statystyczny, przeważnie z opracowań przygotowywanych na posiedzenia Państwowej

Rady Oświecenia Publicznego. Sadowska bardzo ostrożnie ocenia rezultaty reformy szkoły średniej, jako że tylko jeden rocznik młodzieży ukończył licea przed wybuchem wojny i nie zdążono już zebrać wyników pierwszego egzaminu dojrzałości w 1939 r [z kuratoriów docho-dziły jednak sygnały o wysokim poziomie maturzystów, ich większej dojrzałości i lepszym przygotowaniu do studiów].

Natomiast sama ocena koncepcji dwu-stopniowości szkoły średniej, jeżeli już jest podejmowana, nie powinna mieć aż takiego utilitarnego charakteru i być aż tak krótka [„jest pewna grupa, która na tym zyskała – to ci, którym udało się ukończyć czteroletnie nowe gimnazja, a którzy nie podolaliby w ośmioklasowych szkołach średnich dawnego typu”, s. 153].

Zdecydowanie obszerniej ocenia autorka przekształcenia w sferze szkolnictwa zawodowego. Słusznie zauważa, że był to najmniej kontrowersyjny element reformy, że powszechnie zgadzano się z potrzebą rozwoju sieci szkolnictwa zawodowego, podniesienia na wyższy poziom, dostosowania do potrzeb gospodarki, nawet z rewolucyjnym zrównaniem zawodowych gimnazjów i liceów ze szkołami ogólnokształcącymi, ale, że realizacja tego programu wymagałaby dłuższego czasu niż ten, który pozostał II Rzeczypospolitej.

W rozdziale IV autorka zajmuje się szczegółową analizą programów przygotowywanych dla nowych typów szkół. Podkreśla, że podstawą ideologiczną tych programów stało się tzw. wychowanie państwowce. Omawia kolejno programy szkoły powszechnej, gimnazjalne i licealne. Wskazuje na różnice między programami gimnazjum, które miało przygotować uczniów do życia, a programami liceum, które miało przygotować młodzież do studiów wyższych. Ponadto omawia programy zakładów kształcenia nauczycieli i programy szkolnictwa

zawodowego. Stara się wskazać na plusy i minusy nowych programów. Generalnie uważa, i należy się z tym zgodzić, że reforma programowa była najlepiej przygotowanym elementem reformy szkolnictwa w ówczesnej Polsce.

W *Zakończeniu* Sadowska wskazuje na powiązania reformy szkolnictwa publicznego z kwestią reformy szkolnictwa prywatnego, a także akademickiego, na ewolucję we wprowadzaniu zmian, zwłaszcza po zajęciu fotela ministra WRiOP przez Wojciecha Świątosławskiego, krytycznie nastawionego do niektórych rozwiązań. Autorka bardzo ogólnie i ostrożnie formuluje swoje wnioski na temat reformy, może zbyt ostrożnie, jeśli weźmiemy pod uwagę, że poświęciła jej całą książkę i że zna ją jak mało kto. Z drugiej strony takie stanowisko umożliwia czytelnikowi w świetle przytoczonych faktów wyrobienie sobie własnego spojrzenia, bez niepotrzebnych czasem sugestii.

Z drobniejszych uwag krytycznych: niezbyt zręczny jest początek Wstępu – nie wiadomo o jaką oświatę autorce chodzi [s. 7], są drobne uchybienia w przypisach [np. przypis 27 powinien być przed 25], czasem jakieś powtórzenie [np. na s. 47 z przypisu 92], brak jest niekiedy pełnej informacji – np. jaką większością głosów w Sejmie zostały ustawy oświatowe przyjęte [s. 86 i s. 90], czasem drobne błędy w nazwach instytucji [np. nie Międzynarodowy Komitet, ale Międzynarodowa Komisja Współpracy Intelktualnej – s. 287].

Są to jednak zupełnie drobiazgi, które nie mogą zmienić wysokiej oceny całego opracowania, z pewnością obecnie najobszerniejszego i najbardziej gruntownego omówienia jędrzejewiczowskiej reformy szkolnictwa powszechnego i średniego.

Jan Piskurewicz

Religie Edukacja Kultura Księga Pamiątkowa dedykowana profesorowi Stanisławowi Litakowi pod redakcją Mariana Surdackiego, Lublin 2002, s.779, ilustr. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Prace Wydziału Historyczno-Filologicznego 86.

Księgi jubileuszowe poświęcone wybitnym uczynom związanym z uczelnią wyższą zawsze są okazją, między innymi, do przeglądu aktualnych zainteresowań i badań wielu specjalistów należących do szerokiego kręgu przyjaciół, współpracowników i uczniów Jubilata.

Księgi takie zazwyczaj obejmują prace autorów różnego wieku, znawców różnicowanej problematyki, pochodzących z różnych środowisk naukowych i krajów. Tak też jest i w *Księdze Pamiątkowej* dedykowanej profesorowi Stanisławowi Litakowi. Znajdujemy w niej prace